WORLD SCIENCE PUBLISHING
LONDON LTD
LONDON
London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

HARBIY-PEDAGOGIK TA'LIM JARAYONIDA DEBAT INTERFAOL USLUBINI QO'LLASH SAMARADORLIGI VA UNI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI

Soxiboyev Zoyirjon Erkinovich
dotsent, podpolkovnik, QQ Instituti OKQT va MO Markazi boshlig'i o'rinbosari[1]
Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi[2]
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.23797667

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tezis harbiy-pedagogik ta'lim jarayonida debat interfaol uslubini qo'llash samaradorligi hamda uni bosqichma-bosqich rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashi, dalillarga tayangan holda xulosa chiqarishi, o'z nuqtayi nazarini mantiqiy ifodalashi, qarama-qarshi fikrni tinglashi va jamoaviy muloqot madaniyatini shakllantirishda debat uslubining pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Harbiy-pedagogik muhitda mazkur uslubni samarali qo'llash uchun mavzuni puxta tanlash, aniq maqsad va qoidalarni belgilash, ishtirokchilarni tayyorlash, dalillarni tekshirish, bahsni moderator yordamida boshqarish hamda yakuniy refleksiya o'tkazish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: harbiy-pedagogik ta'lim, debat, interfaol uslub, tanqidiy fikrlash, dalillash, muloqot madaniyati, fasilitatsiya, hamkorlikda o'qitish, baholash mezonlari, refleksiya, kasbiy kompetensiya.

Аннотация: Данный научный тезис посвящён эффективности применения интерактивного метода дебатов в военно-педагогическом образовательном процессе и этапам его последовательного развития. Рассматриваются педагогические возможности дебатов для формирования самостоятельного и критического мышления, аргументированного изложения позиции, умения анализировать информацию, уважительно воспринимать альтернативные точки зрения и взаимодействовать в команде. Обосновывается необходимость тщательного выбора темы, постановки измеримых целей, определения правил, подготовки участников, проверки аргументов, модерации дискуссии и проведения итоговой рефлексии.

Ключевые слова: военно-педагогическое образование, дебаты, интерактивный метод, критическое мышление, аргументация, культура общения, фасилитация, совместное обучение, критерии оценивания, рефлексия, профессиональная компетентность.

Abstract : This research thesis examines the effectiveness of using debate as an interactive teaching method in military-pedagogical education and outlines the stages required for its systematic development. It explores how structured debate can foster independent and critical thinking, evidence-based reasoning, clear expression of viewpoints, respectful engagement with opposing arguments, and teamwork. Effective implementation requires careful topic selection, clearly stated learning objectives and rules, participant preparation, verification of evidence, moderated discussion, and structured reflection. The thesis presents a sequence of stages: diagnosis and preparation, planning, organization, implementation, assessment, and continuous improvement.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Keywords: military-pedagogical education, debate, interactive teaching method, critical thinking, argumentation, communication skills, facilitation, collaborative learning, assessment criteria, reflection, professional competence.

Kirish

Zamonaviy ta’lim jarayonida bilimni tayyor shaklda yetkazish bilan cheklanib qolmasdan, ta’lim oluvchini faol fikrlashga, savol berishga, ma’lumotni tahlil qilishga va xulosalarini dalillar bilan asoslashga o‘rgatish muhimdir. Harbiy-pedagogik ta’limda bu talab alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bo‘lajak mutaxassislar kasbiy vaziyatlarni baholash, jamoa bilan muloqot qilish, qarorlarni asoslash va o‘z fikrini aniq yetkazish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi zarur. Debat interfaol uslubi mazkur ko‘nikmalarni ta’lim maqsadlari bilan bog‘lab rivojlantirish imkonini beradi.

Debat uslubining mazmuni va pedagogik imkoniyatlari

Debat - oldindan belgilangan mavzu yoki muammo yuzasidan qarama-qarshi pozitsiyalarni dalillar, misollar va mantiqiy xulosalar asosida muhokama qilishga yo‘naltirilgan tartibli ta’lim usulidir. Oddiy bahsdan farqli ravishda, debat aniq qoidalar, vaqt chegarasi, ishtirokchilar vazifalari va baholash mezonlariga ega bo‘ladi. O‘qituvchi jarayonni to‘liq boshqaruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi va fasilitator sifatida qatnashib, ta’lim oluvchilarning mustaqil izlanishi hamda dalillar bilan ishlashini qo‘llab-quvvatlaydi.

Debatning samaradorligi bir necha omil bilan belgilanadi. Birinchidan, u axborotni eslab qolishdan tashqari, uni taqqoslash, ishonchliligini tekshirish va tahlil qilishni talab etadi. Ikkinchidan, fikrni izchil ifodalash va savollarga asosli javob berish orqali nutq hamda muloqot ko‘nikmalari rivojlanadi. Uchinchidan, jamoa tarkibida tayyorgarlik ko‘rish vazifalarni taqsimlash, hamkorlik va o‘zaro mas’uliyatni mustahkamlaydi. To‘rtinchidan, qarama-qarshi fikrni hurmat bilan tinglash madaniyati va dalilga tayangan xulosa chiqarish odati shakllanadi.

Debat uslubini rivojlantirish bosqichlari

1. Diagnostika va tayyorgarlik. Tinglovchilarning mavzu bo‘yicha dastlabki bilimlari, muloqot tajribasi va ehtiyojlari aniqlanadi. Debatning ta’limiy maqsadi belgilanib, mavzu o‘quv dasturiga va ishtirokchilarning tayyorgarlik darajasiga mos tanlanadi.

2. Rejalashtirish. Bahs savoli, tomonlar pozitsiyasi, vaqt me’yori, ishtirokchilar vazifalari va baholash mezonlari oldindan belgilanadi. Foydalaniladigan manbalar va dalillarni tekshirish talablari tushuntiriladi.

3. Tashkiliy bosqich. Ishtirokchilar guruhlarga ajratiladi, moderator yoki hakamlar vazifalari taqsimlanadi. Debat qoidalari, o‘zaro hurmat, navbat bilan so‘zlash va shaxsga emas, fikrga munosabat bildirish tamoyillari kelishib olinadi.

4. Debatni o‘tkazish. Tomonlar o‘z pozitsiyalarini bayon qiladi, dalillar keltiradi, savollarga javob beradi va qarshi dalillarni tahlil qiladi. Moderator vaqtni nazorat qilib, teng ishtirok va tartibli muloqotni ta’minlaydi.

5. Baholash va refleksiya. Ishtirokchilar dalillarning sifati, mantiqiy izchillik, manbalardan foydalanish, nutq ravonligi, jamoaviy hamkorlik va qoidalarga rioya etish mezonlari asosida baholanadi. Debatdan keyin kuchli jihatlar va takomillashtirilishi kerak bo‘lgan tomonlar muhokama qilinadi.

6. Takomillashtirish va uzluksiz qo‘llash. Olingan natijalar tahlil qilinib, keyingi mashg‘ulotlar uchun tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mavzular murakkabligi bosqichma-bosqich oshiriladi, turli debat formatlari sinovdan o‘tkaziladi va samaradorlik muntazam kuzatib boriladi.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Samaradorlikni baholash mezonlari

Debatning ta'limiy natijasini faqat g'olib tomonni aniqlash bilan o'lchash to'g'ri emas. Baholash jarayon va o'rganish natijalarini birgalikda qamrab olishi lozim. Asosiy mezonlarga mavzuni tushunish darajasi, dalillarning ishonchliligi, mantiqiy fikrlash, savol berish va javob qaytarish sifati, nutq madaniyati, jamoada ishlash hamda boshqa nuqtayi nazarlarga hurmat kiradi. O'qituvchi rubrika yoki mezonlar jadvalidan foydalanishi, o'zini o'zi va o'zaro baholashni qo'llashi mumkin. Natijalarni boshlang'ich diagnostika bilan taqqoslash uslubning rivojlanishga qo'shgan hissasini ko'rishga yordam beradi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Amaliyotda ayrim tinglovchilarning sust ishtiroki, dalillar o'rniga shaxsiy fikrga tayanish, vaqtni noto'g'ri taqsimlash, bahsning mavzudan chetga chiqishi yoki baholashdagi subyektivlik kabi muammolar uchrashi mumkin. Bularni kamaytirish uchun aniq qoidalar va shaffof mezonlarni oldindan e'lon qilish, rollarni navbat bilan almashtirish, ishtirokchilarga tayyorgarlik uchun ishonchli manbalar berish, moderatorni tayyorlash va yakunda tahliliy fikr-mulohaza taqdim etish zarur. Harbiy-pedagogik ta'limda mavzular kasbiy maqsadlarga mos bo'lishi, maxfiy yoki cheklangan ma'lumotlardan foydalanilmasligi va barcha muhokamalar tegishli me'yoriy hamda etik talablar doirasida olib borilishi kerak.

Amaliy tavsiyalar

1. Debat mavzularini fan maqsadlari va tinglovchilarning tayyorgarlik darajasiga muvofiq tanlash.
2. Mashg'ulot boshlanishidan oldin qoidalar, vaqt chegarasi va baholash mezonlarini tushuntirish.
3. Dalillarni ishonchli manbalar bilan asoslash va ma'lumotlarni tekshirish ko'nikmalarini rivojlantirish.
4. Har bir tinglovchiga faol qatnashish imkonini berish, vazifalarni navbat bilan taqsimlash.
5. O'qituvchilar uchun debat metodikasi, moderatorlik va mezonli baholash bo'yicha seminarlar tashkil etish.
6. Debatdan keyin refleksiya, o'zaro baholash va keyingi mashg'ulotni yaxshilash rejasini joriy etish.

Xulosa

Harbiy-pedagogik ta'lim jarayonida debat interfaol uslubidan foydalanish ta'lim oluvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlashi, dalillarni tahlil qilishi, o'z fikrini ravon ifodalashi hamda jamoada hamkorlikda ishlashini rivojlantirish uchun samarali pedagogik imkoniyat yaratadi. Biroq natija uslubning nomigagina qo'llanishiga emas, balki maqsadni aniq belgilash, ishtirokchilarni tayyorlash, tartibli bahsni tashkil etish, shaffof baholash va muntazam refleksiyaga bog'liq.

Diagnostik tayyorgarlikdan boshlab takomillashtirishgacha bo'lgan bosqichlarning izchil amalga oshirilishi debatni ta'lim dasturining barqaror tarkibiy qismiga aylantiradi. Shu sababli uni boshqa interfaol metodlar bilan uyg'unlashtirish va samaradorligini muntazam tahlil qilib borish tavsiya etiladi.

Foydalanish uchun tavsiya etiladigan manbalar

1. Brookfield, S. D., Preskill, S. Discussion as a Way of Teaching: Tools and Techniques for Democratic Classrooms. 2nd ed. Jossey-Bass, 2005.
2. Johnson, D. W., Johnson, R. T. Creative Controversy: Intellectual Challenge in the Classroom. 4th ed. Interaction Book Company, 2007.
3. UNESCO. Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO, 2021.
4. OECD. The Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030. OECD, 2019.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.